

BUVUSIŲ VAIKŲ GLOBOS ĮSTAIGŲ AUKLĖTINIŲ SOCIALINĖ ADAPTACIJA PROFESINĖJE MOKYKLOJE

Jolanta Kovalenkoviėnė¹, Irena Leliūgienė²

Kauno prekybos ir verslo mokykla¹, Kauno technologijos universitetas², Kaunas, Lietuva

Jolanta Kovalenkoviėnė. Edukologijos magistrė. Kauno prekybos ir verslo mokyklos vyr. socialinė pedagogė. Mokslinių tyrimų kryptis — vaikų globos įstaigų auklėtinių tolesnė socialinė adaptacija ir integracija.

Irena Leliūgienė. Profesorė socialinių mokslų daktarė. Kauno technologijos universiteto Ugdymo sistemų katedros profesorė. Mokslinių tyrimų kryptis — vaikų ir jaunimo socializacija, socialinė adaptacija, individo socialinis įgalinimas šiuolaikiniėje visuomenėje, bendruomenių socioedukacinė veikla.

SANTRAUKA

Lietuvoje nuolat daugėja vaikų, dėl įvairių priežasčių netekusių tėvų globos ir augančių globos įstaigose, kurios turėtų atlikti labai svarbias vaiko ugdymui(si), asmenybės brendimui šeimos funkcijas, t. y. ugdyti savarankišką, atsakingą, sąmoningą asmenybę, pasiruošusią sėkmingai integruotis į atvirą visuomenę. Ir pedagogai, ir psichologai, analizavę bei tyrę vaikų globos įstaigų auklėtinių asmenybės formavimosi, elgesio ypatumus, teigia, kad globos įstaigas palikusių jaunų žmonių socialinę adaptaciją naujoje aplinkoje komplikuoja įvairūs socialiniai ir psichologiniai veiksniai. Vaikų globos įstaigose augusių mokinių socialinės adaptacijos profesinėje mokykloje bei problemų, su kuriomis jie susiduria, tyrinėjimams skiriama nepakankamai dėmesio. Nors į tai turėtų būti atkreiptas didesnis visuomenės dėmesys, atsižvelgiant į tam tikrą dėsningumą — vaikų globos įstaigų auklėtiniai, baigę vidurinę mokyklą, dažniausiai renkasi ne studijas aukštojoje mokykloje, bet siekia įgyti specialybę profesinėje mokykloje. Todėl straipsnio autorės, atlikdamos tyrimą, siekė išsiaiškinti tam tikrų veiksnių — socialinės kompetencijos, profesijos pasirinkimo motyvų bei mokyklos aplinkos įtaką vaikų globos įstaigose augusių jaunuolių socialinės adaptacijos profesinėje mokykloje — pobūdį. Tyrimo tikslas — išanalizuoti buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių socialinės adaptacijos profesinėje mokykloje ypatumus. Tyrimas yra lokalus, atliktas vienoje profesinėje mokykloje, siekiant patikrinti įvairių autorių teorines prielaidas apie vaikų globos įstaigų auklėtinių nepa(si)ruošimą savarankiškam gyvenimui, jų komplikotą socialinę adaptaciją naujoje aplinkoje, t. y. nustatyti problemos realumą.

Apibendrinus rezultatus teigtina, kad tyrimas patvirtino problemos realumą ir aktualumą. Paaiškėjo, kad du iš trijų veiksnių (socialinė kompetencija, profesijos pasirinkimo motyvai ir mokyklos aplinka) komplikuoja buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių socialinę adaptaciją profesinėje mokykloje: didesnės dalies šių jaunuolių profesijos pasirinkimas yra nemotyvuotas; socialinį šių mokinių nekompetentingumą rodo nepakankamai iš(si)ugdyti socialiniai gebėjimai. Ir profesinės mokyklos pedagogai, ir buvę vaikų globos įstaigų auklėtiniai, besimokantys profesinėje mokykloje, pripažino, kad socialinis Kauno prekybos ir verslo mokyklos mikroklimatas yra palankus buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių sėkmingai socialinei adaptacijai šioje profesinėje mokykloje.

Raktažodžiai: profesinė mokykla, socialinė adaptacija, vaikų globos įstaiga.

IVADAS

Prioritetinis vaikų ugdymo bei ruošimo savarankiškam gyvenimui atviroje visuomenėje vaidmuo tenka šeimai. Lietuvoje nuolat daugėja šeimų, neatliekančių vaikų auklėjimo socialinės funkcijos. Vaikų, dėl įvairių priežasčių netekusių tėvų globos, ugdymas globos įstaigose darosi vis aktualesnė ir skaudesnė pedagoginė, psichologinė bei socialinė mūsų visuomenės problema.

Globos įstaiga vaiko, paauglio asmenybės raidai suteikia specifinių bruožų. M. Lisina, M. Rutter (Braslauskienė, 2000), A. Wigger (2003), B. S. Franz (2004), N. Liobikienė (2004) akcentuoja, kad gyvenimas didelėje vaikų bendruomenėje, uždaroje įstaigoje nepakankamai formuoja vaiko individualybės, savigarbos, saugumo jausmus, todėl iš anksto galima numatyti, jog vaikams, augantiems institucijoje, reikės papildomų so-

cialinių integracijos programų. D. Burlingham, J. Bowlby, W. Goldfarb, N. Lowrey (Braslauskienė, 2000) tyrimų rezultatai rodo, kad vaikai, gyvenantys globos įstaigoje, neįgyja pakankamų socialinių gebėjimų, būtinų pilnaverčiam bendravimui su aplinkiniais, sėkmingam adaptavimuisi naujoje aplinkoje. Esamų ir ypač buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių, jaučiančių skirtingumą nuo kitų, socialinės situacijos beviltiškumą, nerimą dėl neišaiškų ateities perspektyvų, socialinė adaptacija naujoje aplinkoje yra sunkesnė dėl daugelio socialinių ir psichologinių veiksnių.

Be tėvų globos likusių vaikų ugdymas, jų socializacijos, socialinės adaptacijos problemų tyrinėjimas šiuo metu yra itin aktualus. Lietuvoje be globos likusių vaikų ugdymu globos įstaigose domėjosi, jiems išskylančias problemas įvairiais aspektais tyrinėjo, analizavo I. Leliūgienė (1997, 2002), R. Kukauskas (1998), M. Barkauskaitė (1999), R. Skališius (1999), R. Braslauskienė (2000, 2001), G. Kvieskienė (2000) ir kt. Minėtų autorių tyrimų išvados leidžia teigti, kad dėl susiklosčiusių specifinių socialinių ir edukacinių sąlygų vaikų ugdymas institucijoje nėra tapatus ugdymui šeimoje (žr. 1 lent.). Vadinasi, galima teigti, kad šiuo metu vaikų globos įstaigos suteikia vaikams pastogę, maitinimą, sveikatos priežiūrą, tačiau neišsprendžia problemų, kurias vaikai atsineša iš šeimų, egzistuojančių pačioje institucijoje.

Taigi vaikai, augantys vaikų globos įstaigoje, neįgyja pakankamų socialinių gebėjimų, būtinų nekonfliktiškam funkcionavimui atviroje visuomenėje. Socialinės kompetencijos, kaip labai svarbaus veiksnio socialinės adaptacijos procese, neturėjimas trukdo institucijoje augantiems vaikams, o tuo labiau ją paliekantiems ir savarankišką gyvenimą pradedantiems jaunuoliams nekonfliktiškai bendrauti su kitais žmonėmis, integruotis į naują aplinką. R. Kaffemano, D. Gerulaičio (2001) nuomone, individai, įgiję nepakankamus socialinius gebėjimus, patiria sunkų socialinės adaptacijos mokykloje procesą. Tai lemia įvairius elgsenos ir charakterio sutrikimus, tampančius nesėkmingos socialinės adaptacijos atviroje visuomenėje priežastimi (Franz, 2004).

I. Leliūgienė (1997), remdamasi užsienio autorių moksliniais darbais, pateikia dažniausiai pastebimus elgsenos ir charakterio sutrikimų požymius (agresyvumą, uždarumą, neprisitaikymą, neigiamų emocijų nulemtus būdo ypatumus, valios nebuvimą), rodančius komplikuoatą vaikų globos

įstaigose augusių jaunuolių socialinę psichologinę adaptaciją naujoje aplinkoje (žr. 2 lent.).

Antras veiksnys, turintis įtakos mokinių socialinei adaptacijai mokykloje, yra mokyklos vidaus ypatumai — socialinis mikroklimatas, kurį sudaro bendruomenės narių santykių įvairovė, kultūra, darbo, įvairios veiklos organizavimas ir kt. E. Štuopytės, I. Leliūgienės (2000), D. Hopkins, M. Ainscow, M. West (1998) teigimu, dabartiniu laiku mokykla, esanti pagrindine ją lankančių mokinių socialinio ugdymo institucija, gali ir teigiamai, ir neigiamai paveikti mokinius. Profesinė mokykla — specializuota socialinė aplinka. Joje tęsiasi individo socializacija, prasideda naujas socialinės adaptacijos etapas, kurio sėkmingumui įtakos turi tam tikri veiksniai: besimokančiųjų asmenybės ypatumai (socialinė kompetencija), mokymosi aplinka (mokyklos vidaus ypatumai) ir, žinoma, profesijos pasirinkimo motyvai. K. Trimako (Vismantienė, 1999), L. Jovaišos (1981) nuomone, aiškus ir tvirtas profesinio pašaukimo suvokimas bei profesijos pasirinkimas lemia tolygią, nekomplikuotą jauno žmogaus socialinę adaptaciją profesiją suteikiančioje mokymo įstaigoje.

Tyrimo problema. Vaikų globos įstaigos turėtų atlikti labai svarbias vaiko ugdymui(si), asmenybės brendimui šeimos funkcijas, t. y. ugdyti savarankišką, atsakingą, sąmoningą ir pasiruošusią sėkmingai integruotis į atvirą visuomenę asmenybę. Ir pedagogai, ir psichologai, analizavę, tyrę vaikų globos įstaigų auklėtinių asmenybės formavimosi, elgesio ypatumus, teigia, kad instituciją palikę jauni žmonės labai dažnai konfliktiškai adaptuojasi naujoje socialinėje aplinkoje. Visgi vaikų globos įstaigų auklėtinių socialinės adaptacijos profesinėje mokykloje proceso ir problemų, su kuriomis susiduria šie mokiniai, tyrinėjimams skiriama nepakankamai dėmesio. Nors vaikų globos įstaigų auklėtiniai, baigę vidurinę mokyklą, dažniau renkasi ne studijas aukštojoje mokykloje, bet siekia įgyti specialybę profesinėje mokykloje. Būtent šios priežastys paskatino išsamiau patyrinėti šią problemą.

Tyrimo problemą apibrėžia šie klausimai:

1. Ar buvę vaikų globos įstaigų auklėtiniai yra pakankamai paruošti savarankiškam gyvenimui atviroje visuomenėje ir pasirengę sėkmingai adaptuotis profesinėje mokykloje?
2. Kokie pagrindiniai veiksniai lemia buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių socialinės adaptacijos profesinėje mokykloje pobūdį?
3. Ar profesinės mokyklos, kurioje buvo atliktas

Ugdymo pilnavertėje šeimoje ypatumai	Ugdymo vaikų globos įstaigoje ypatumai
<i>Bendravimo patirtis</i>	
Šeima garantuoja šiltus emocinius ryšius, saugumo jausmą, pagarbų požiūrį į kitus žmones.	Pedagogų ir auklėtinių santykiai paviršutiniški.
Šeimos narius sieja glaudus socialinis, emocinis ryšys.	Socialinis ir emocinis ryšys nepilnavertis.
Tarpusavio pagalba ir supratimas. Paprastai vieno šeimos nario problema yra visų šeimos narių rūpestis.	Pedagogai, stokodami pedagoginių, psichologinių žinių, dažnai nesuvokia vaiko vidinio pasaulio, todėl bendravimą lydi neigiamos emocijos, lemiančios tarpusavio nepasitikėjimą.
Bendravimas natūralus, kryptingas, siekiant perduoti socialinę patirtį ir dorovines nuostatas, pilnavertė tarpusavio santykių modelį.	Nepakankamai (su)formuojami bendravimo, pilnavertė ryšių su kitais žmonėmis įgūdžiai.
<i>Socialiniai santykiai (ryšiai)</i>	
Patenkamas poreikis priklausyti tam tikrai grupei — šeimai, kurios narius sieja natūralūs socialiniai santykiai.	Auklėtiniai ir auklėtojai nesusiję socialiniais ryšiais.
<i>Prierašumo poreikio tenkinimas, saugumo jausmas</i>	
Motinos buvimas šalia vaiko.	Motinos auklėjimo mokyklos pakeitimas institucine įstaiga — pagrindinė globos įstaigų auklėtinių socialinio nebrandumo priežastis.
Tėvų rūpestis, meilė suteikia vaikui saugumo jausmą.	Įstaigoje vaikas neturi žmogaus, prie kurio galėtų prisirišti, todėl prarandamas saugumo jausmas, pasitikėjimas savimi, aplinka, suaugusiaisiais.
Vaikas tėvams yra artimiausias asmuo, nuo pat gimimo jų prižiūrimas ir visapusiškai harmoningai ugdomas.	Globos įstaigoje nėra konkretaus asmens, atsakingo už konkretaus vaiko globą, galinčio įsigilinti į jo problemas, būseną.
<i>Asmeninė erdvė</i>	
Daugiau privatumo, asmeniškumo.	Trūksta asmeninės erdvės, kiekvieno vaiko autonomiškumo.
Vaikas turi savo (tėvų) namus, savo daiktus, savo kambarį, savo žaislus ir pan.	Vaikai gyvena giminytės ryšiais nesiejamų žmonių kolektyve, kur viskas yra bendra: patalpos, žaislai, įvairūs daiktai ir kt.
<i>Asmenybės vertingumo, individualumo pripažinimas</i>	
Pilnavertėje šeimoje vaikas priimamas toks, koks jis yra.	Nepripažįstamas vaiko vertingumas lemia vaiko nepasitikėjimą savimi ir kitais.
Vaiko materialinių ir dvasinių poreikių tenkinimas šeimoje labiau individualizuotas.	Pedagogai nepakankamai atsižvelgia į kiekvieno auklėtinio asmenybės ypatumus, fiziologinius ir psichinius poreikius, jų tenkinimo svarbą.
Daugiau laisvės vaiko savarankiškumui, didesnis dėmesys kūrybiškumo ugdymui ir raiškai, labiau skatinama iniciatyva.	Dažnai slopinama vaikų iniciatyva, kūrybiškumas, ribojamas savarankiškumas, laisvi apsisprendimai.
<i>Izoliacija</i>	
Susiklostę vaiko ir tėvų santykiai — pagrindas tolimesnei santykių su aplinka plėtojei, pasirengimui gyventi atviroje visuomenėje.	Vaikai auga uždaroje erdvėje, todėl neturi galimybių suvokti tikro — atviro gyvenimo vaizdo.
<i>Rengimas šeimai</i>	
Vaikai, perimdami vyresniųjų gyvenimo ir auklėjimo patyrimą, formuojasi kaip būsimieji tėvai, ruošiami gyvenimui savo šeimoje.	Informacijos apie šeimos funkcijas, vyro ir žmonos vaidmenis trūkumas.
Vaikai turi galimybę natūraliai stebėti ir mokytis motinos ir tėvo vaidmenų, perimti geriausių moters ir vyro bruožus.	Didžioji dalis auklėtojų — moterys, todėl tiek berniukų, tiek mergaičių vaizduotėje susiformuoja iškreiptas (idealizuotas) vyro paveikslas. Berniukai, neaugdami šalia vyro-tėvo neturi galimybės perimti „vyriškų“ bruožų, nemato pavyzdžio, kuriuo galėtų sekti.
<i>Ūkinis-ekonominis aspektas</i>	
Šeimos nariai yra pasiskirstę tam tikromis pareigomis. Vaikai kartu su tėvais dirba namų ūkio darbus, lankosi parduotuvėse, turi galimybę stebėti, kaip planuojamas, skirstomas šeimos biudžetas.	Globos įstaigų auklėtiniai nepakankamai įtraukti į ūkinę veiklą: maisto pirkimą ir gaminimą, patalpų remontą, rūbų, avalynės priežiūrą; nemokomi tikslingai paskirstyti biudžeto.
Realii buitii.	Sudarytos šiltnamio sąlygos: valstybė juos aprūpina maistu, rūbais, gyvenamuoju plotu.
<i>Profesinės karjeros perspektyvos</i>	
Vaikai dažniau tikisi gerai arba labai gerai išlaikyti egzaminus ir įstoti į aukštąją mokyklą.	Globos įstaigų auklėtiniai dažniausiai mąsto apie profesinę mokyklą, kurią baigę greičiau įgytų profesiją ir pradėtų savarankišką gyvenimą.

1 lentelė. **Vaikų ruošimo savarankiškam gyvenimui specifika šeimoje ir vaikų globos įstaigoje**

tyrimas, aplinka yra palanki buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių socialinei adaptacijai?

Tyrimo objektas — buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių socialinė adaptacija.

Tikslas — išanalizuoti buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių socialinės adaptacijos profesinėje mokykloje ypatumus.

Tyrimo eiga. Tyrimas yra lokalus, atliktas 2004 m. balandžio mėn. profesinėje Kauno prekybos ir verslo mokykloje. Atliekant tyrimą buvo taikyti du metodai — anketinė apklausa ir interviu, todėl reikėtų išskirti du etapus: I — pedagogų anketinė apklausa; II — interviu su mokiniais.

Pastaba. Lentelė parengta pagal: Leliūgienė, 1997, 2002; Kukauskas, 1998; Barkauskaitė, 1999; Skališius, 1999; Braslauskienė, 2000, 2001; Kvieskienė, 2000; Rugevičius ir kt., 2002; Wigger, 2003; Franz, 2004).

2 lentelė. Vaikų globos įstaigų auklėtinių sutrikusio elgesio ir charakterio ypatumai

Charakterio ir elgsenos sutrikimų požymiai	Vaikų globos įstaigų auklėtinių elgesio ir charakterio ypatumai
Agresyvumas	<ul style="list-style-type: none"> • Dauguma vaikų, į globos įstaigą patekę iš asocialių šeimų, jau yra išsiugdę tam tikras neigiamas savybes, perėmę šeimoje egzistuojantį destruktivų bendravimo, tarpasmeninių santykių modelį ir patys tapę pikti, grubūs, pagiežingi, kerštingi, nepaisantys visuotinai priimtinių elgesio normų. • Instituciniai vaikai nemoka priimtinais būdais paprašyti, paaiškinti savo poelgių. Jiems nesvetimas vagiliavimas, melavimas, išsisukinėjimas. • Tarpusavyje iškilusias problemas vaikų globos įstaigų auklėtiniai dažniausiai sprendžia naudodami fizinę jėgą, nevengia vienas kitą skaudžiai įžeisti, dažnai priešinasi auklėtojų nurodymams, viešose vietose demonstratyviai neklauso auklėtojų. • Agresyvumą, destruktivumą, demonstratyvų konfliktavimą su pedagogais ir bendraamžiais lemia nepakankamas poreikių paisymas ir tenkinimas, gilinimasis į emocinius išgyvenimus.
Uždarumas	<ul style="list-style-type: none"> • Augdami uždaroje įstaigoje, neturėdami artimo žmogaus, kurio galėtų pasitikėti, instituciniai vaikai užsisklendžia savyje, nepasitiki ugdytojais ir bendraamžiais. Dėl pilnaverčio bendravimo su suaugusiaisiais nebuvimo, neišsiugdymo pasitikėjimo suaugusiuoju, atsiranda baimė atsiverti, todėl išgyvenimai, tikrosios baimės, nerimo, destruktivaus elgesio priežastys yra slepiamos. • Bijodami būti nesuprasti, atstumti, pašiepti, instituciniai vaikai nelinkę kitiems pasakoti savo išgyvenimų.
Neprisitaikymas	<ul style="list-style-type: none"> • Vaikų globos įstaigų auklėtiniai jaučiasi kitokie nei kiti. Augant uždaroje institucinėje aplinkoje nesusiformuoja pilnaverčiai socialiniai ryšiai. • Prisitaikymą komplikuoja nepasitikėjimas savimi, kuriam įtakos turi ir formalus pedagogų bendravimas su auklėtiniais.
Neigiamų emocijų nulemti charakterio sutrikimai	<ul style="list-style-type: none"> • Neigiamos emocijos (baimė, nerimas, atstūmimas) lemia įvairius globos įstaigų auklėtinių charakterio sutrikimus: nepastovumą, kraštutinumą, staigius pykčio priepuolius, abejingumą, įvairias baimes.
Valios trūkumo nulemti charakterio ypatumai	<ul style="list-style-type: none"> • Negebėjimas atsispirti neigiamai įtakai, reiškiniams (žalingiems įpročiams, įsitraukimui į nusikalstamą veiklą, valkatavimui).

Pastaba. Lentelė parengta pagal: Leliūgienė, 1997, 2002; Braslauskienė, 2000, 2001; Zablocka, 2003; Franz, 2004.

Metodai. Pasirinktas anketinės apklausos metodas, kad būtų galima apklausti visus mokykloje dirbančius pedagogus, t. y. vienu metu gauti visą įmanomą informaciją iš visų įmanomų apklausti respondentų. Anketą sudarė keturi klausimų / teiginių blokai: I — demografiniai klausimai (lytis, amžius, išsilavinimas), pedagoginio darbo ir pedagoginio darbo profesinėje mokykloje stažas, atliekamos funkcijos (užimamos pareigos); II — klausimai / teiginiai apie buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių socialinę adaptaciją profesinėje mokykloje, pa(s)ruošimą savarankiškam gyvenimui, suvokimą apie pasirinktą profesiją, rinkos poreikį, mokyklos bendruomenės požiūrį į šiuos mokinius, šeimoje ir globos institucijoje augusių mokinių elgesio, charakterio ir bendravimo ypatumus; III — pedagogų vertinimui pateikti penki elgesio bei charakterio ypatumų (agresyvumo, uždarumo, neprisitaikymo, neigiamų emocijų bei valios nulemtų charakterio sutrikimų) požymiai; IV — tam

tikri socialiniai gebėjimai, rodantys pakankamą socialinę kompetenciją ir tam tikri elgesio būdai, rodantys asmens nesocialumą. Anketinės apklausos duomenys apdoroti statistinių duomenų programa SPSS, taikant aprašomosios statistikos bei faktorių analizės metodus.

Mokinių apklausai pasirinktas pusiau struktūruotas interviu: sudarytas planas, išskiriant svarbiausias sritis (individas ir aplinka), nenumatant klausimų eiliškumo. Interviu metu gauta informacija analizuota kokybinės turinio analizės metodu, t. y. gauta pirminė informacija buvo susisteminta, išskiriant tam tikras atskirus pirminio teksto teiginius apibendrinančias kategorijas: socialinė kompetencija, mokyklos mikroklimatas, profesijos pasirinkimas (Glaser, Laudel, 1999; Šaparnis, Merkys, 2000; Kardelis, 2002). Kiekvienos kategorijos tam tikros savybės ar požymiai, rodantys kategorijos pasireiškimą ir esantys reikšmingi teoriniu aspektu, traktuoti kaip subkategorijos (*motyvuota veikla, sava-*

rankiškumas, atsakingumas, atsispyrimas neigiamai įtakai, savo klaidų pripažinimas, nuomonės turėjimas ir gebėjimas ją išreikšti, savo jausmų ir poreikių suvokimas, ateities perspektyvų turėjimas, pasitikėjimas savimi, pasitikėjimas kitais, aktyvus dalyvavimas mokyklos gyvenime, bendradarbiavimas; konstruktyvūs tarpasmeniniai santykiai su mokytojais ir mokiniais, mokymosi specifika, mokyklos vidaus ypatumai; profesijos pasirinkimo motyvai (*Die Kategorien und das Codieren von Textsegmenten*).

Tiriamieji. Pasirinkta patogioji imtis. Atrankos kriterijus — visi Kauno prekybos ir verslo mokykloje dirbantys pedagogai bei visi šioje profesinėje mokykloje besimokantys buvę vaikų globos įstaigų auklėtiniai, kurie prieš pradėdami mokytis minėtoje mokykloje gyveno vaikų globos įstaigoje ir iki tyrimo sulaukė pilnametystės. Anketas užpildė ir gražino 47 pedagogai: 22 grupių vadovai, 23 dėstantys mokytojai, 2 bendrabučio auklėtojos. Interviu metodu apklausti keturi tyrimo metu minėtoje mokykloje besimokę vaikų globos įstaigų auklėtiniai: trys vaikinai ir viena mergina. Interviu respondentų amžiaus vidurkis 19 metų, visi yra baigę vidurinę mokyklą ir profesinėje mokykloje siekia įgyti tik profesinę kvalifikaciją.

REZULTATAI

Išanalizavus anketinės apklausos rezultatus teigtina, kad didžioji dauguma pedagogų (80,9%) pritarė teiginiui „Buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių socialinė adaptacija profesinėje mokykloje yra komplikauta“ (žr. 3 lent.). Pedagogų nuomone, tai veikia nepakankama šių mokinių socialinė kompetencija.

Buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių socialinė kompetencija. Mokiniais buvo pateikta 17 apibendrintų klausimų, susijusių su tam tikromis subkategorijomis: motyvuota veikla, savarankiškumas, atsakomybė, atsispyrimas neigiamai įtakai, savo klaidų pripažinimas, nuomonės turėjimas ir gebėjimas ją išreikšti, savo jausmų ir poreikių suvokimas, ateities perspektyvų turėjimas, pasitikėjimas savimi, pasitikėjimas

kitais, aktyvus dalyvavimas mokyklos gyvenime, bendradarbiavimas. Gauta informacija interpretuota atsižvelgiant į respondentų teiginių svarbiausius žodžius ir frazes (žr. 4 lent.).

Išanalizavus interviu duomenis teigtina, kad vaikų globos įstaigose augusių mokinių socialinė kompetencija, turinti didelės įtakos jų socialinei adaptacijai profesinėje mokykloje, kiekybiniu požiūriu yra nepakankama. Trys iš keturių respondentų nėra visiškai neįgiję gebėjimo motyvuotai veikti (mokymosi aspektu), t. y. nėra išsiugdę vidinės mokymosi motyvacijos, tolimesnį jų mokymąsi lėmė išoriniai motyvai. Trys respondentai, gyvendami globos institucijoje, neįgijo gebėjimų, reikalingų gyventi savarankiškai. Pusė apklaustų mokinių nejaučia atsakomybės už savo veiksmus ir poelgius, negeba atsispyri neigiamai įtakai. Respondentams nėra lengva pripažinti savo klaidas, atvirai reikšti nuomonę. Gyvendami vaikų globos institucijoje, jie neišmoko įsigilinti į save, suvokti savo jausmų ir poreikių, nevisiškai pasitiki savimi ir dar mažiau pasitiki kitais. Tai lemia ir šių mokinių negebėjimą, nenorą bendradarbiauti, dirbti grupėje ir, žinoma, turi įtakos atsiribojimui nuo mokykloje vykstančios įvairios veiklos. Interviu rezultatai leidžia teigti, kad vaikų globos institucijų auklėtiniai neskatinami planuoti ateitį, profesinę karjerą. Taip mano ir 73% anketinėje apklausoje dalyvavusių pedagogų.

Mokyklos mikroklimatas. Ši kategorija analizuota trimis aspektais: tarpasmeniniai santykiai su aplinkiniais mokykloje, mokymosi specifika, mokyklos vidaus ypatumai.

Apibendrinus 5 lentelėje pateiktus duomenis galima teigti, kad respondentų nuomonė įvairiais aspektais vertinant mokyklos mikroklimatą yra nevienalytė. Vieno iš keturių respondentų bendravimas su kitais mokyklos bendruomenės nariais yra komplikotas. Kitų respondentų teiginiuose galima išvelgti pastangas ir su mokytojais, ir su kitais mokiniais sutarti konstruktyviai. Akivaizdu, kad tam turi įtakos ne tik aplinkinių, bet ir pačių respondentų pastangos kurti ir išlaikyti darnius bei konstruktyvius tarpusavio santykius.

Teiginys	Atsakymai	%			N	Vidurkis M	Mo	SD
		Taip	Negaliu pasakyti	Ne				
Buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių socialinė adaptacija profesinėje mokykloje yra komplikauta		80,9%	0,0%	19,1%	47	2,87	3	1,30

3 lentelė. Pedagogų nuomonė apie buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių socialinę adaptaciją profesinėje mokykloje

4 lentelė. Socialinė kompetencija

Subkategorija	Iliustruojantys žodžiai, frazės
Motyvuota veikla (mokymosi aspektas)	Einu per prievartą; tingiu mokytis
	Nelabai gerai mokausi; iš pamokų dabar jau nebėgu, reikia pasimokyti
	Sekasi vidutiniškai; labai tingiu mokytis
	Bėgu iš pamokų; atsibosta mokytis; nepatinka mokytis, labai tingiu
Savarankiškumas	Galiu gyventi savarankiškai; valgyti pats pasidarau, galiu skalbti, susitvarkyti vienas; moku pinigų leisti
	Dar sunku vienai gyventi; tvarkytis tingiu; dėl pinigų paskutinę savaitę būna sunku
	Visokių problemų kyla dėl valgio gaminimo; dėl pinigų sunkiau
	Labai sunku būt savarankiškam; ir valgyti pasidaryti, ir susitvarkyti labai sunku; pinigų neapskaičiuoju
Atsakomybė	Nejaučiu atsakomybės; mokykloje atsakomybė kažkur dingsta
	Pagalvoju, kad negerai elgiuosi; bandau pasikeisti <...> dažnai dabar
	Dažniausiai galiu atsakyti už tai, ką darau; turiu atsakyti; turiu pats galvoti, kaip elgtis
	Dažnai kitaip išeina; pridarau nesąmonių; negalvoju, ką darau, ką sakau
Atsispyrimas neigiamai įtakai	Limpa blogesni draugai; patinka blogai elgtis; išgeriu su draugais, palaikau kompaniją
	Rūkau, noriu prisitaikyti prie „chebros“; dabar nelabai traukia prie blogų, labiau prie gerų
	Išgeriu su draugais kokia nors proga; nėra kaip išsiskirti; su geresniais geriau, nereikia vaidinti blogo; nebenoriu; nepatinka; noriu būti geras
	Visi rūkė ir aš rūkiau; siūlo išgerti, nepatogu atsakyti
Savo klaidų pripažinimas	Sunku prisipažinti; suprantu, bet kitiems to nesakau
	Galiu ir visiems pasakyti; nesunku, lengva
	Garsiai to neapasakau, nors ir suprantu; labai sunku prisipažinti
	Kam aš turėčiau graužtis
Nuomonės turėjimas ir gebėjimas ją išreikšti	Klausau, ką sako kiti, bet sprendžiu pats; nebijau, kad kitiems nepatiks, ką galvoju, ką žadu daryti; neatsisakau savo nuomonės, kol manęs neįtikina, kad klystu
	Stengiuosi ne per daug reikšti savo nuomonę; sakau, ką jie (mokytojai) nori girdėti
	Dažniausiai turiu savo nuomonę, bet jos neapasakau
	Dažniausiai nesakau, ką galvoju — neapsimoka; geriau suaugusiems, mokytojams nesakyti
Savo jausmų ir poreikių suvokimas	Žinau dažniausiai, ko noriu, ko man reikia; nors kartais pats savęs nesuprantu
	Labai nepastovi; labai dažnai nežinau, ko noriu; renkuosi tai, ką noriu, o ne ko reikia
	Dažniausiai nežinau, ko noriu; nepastovus esu
	Vieną dieną noriu to, kitą dieną jau kito
Ateities perspektyvų turėjimas	Negalvoju apie ateitį; nežinau; neįsivaizduoju, kaip susitvarkys mano gyvenimas
	Baigti mokyklą, pradėti dirbti; darbą surasti; toliau mokytis, bet nežinau, kaip bus
	Apie ateitį negalvoju; viskas gali apsisversti aukštyn kojom
	Nežinau, kas bus toliau; užėina baimė, kai nežinau, ką reikės veikti toliau
Pasitikėjimas savimi	Pasitikiu savimi, tik ne visą laiką, bet dažniausiai taip
	Nelabai savimi pasitikiu, bent jau moksluose; žinau, kad neišmoksiu taip, kaip reikia
	Lyg ir pasitikiu. Kaip kitaip gyvensi
	Nepasitikiu; nežinau, ar baigsiu mokyklą, kur rasiu darbą, ar vienas susitvarkysiu
Pasitikėjimas kitais	Nelabai pasitikiu mokytojais; kartais išspasakaju draugams
	Pasitikiu visais; labai atvira, net per daug; su mokytojais būnu uždaresnė; su draugais... Kuris pasipasakoja, su tuo ir labiau, atvirai pasikalbu
	Turi praeiti daug laiko, kad pradėčiau tikėti žmogum; kartais reikia pasipasakoti <...>. Lengviau pasidaro
	Stengiuosi išspręsti problemas pats, dažniausiai vienas, nebūna noro su kuo nors kalbėti, pasakoti
Bendradarbiavimas	Kai vienas, ne taip lengvai mintys lenda į galvą; kai šalia kas yra, daugiau minčių
	Kartais geriau dirbti kartu; dažniausiai norisi, kad niekas netrukdytų galvoti
	Geriau vienam ką nors daryti
	Geriau viską daryti vienam. Dar nepažįstu gerai visų. Kai darai vienas, padarai, kaip nori
Aktyvus dalyvavimas mokyklos gyvenime	Bandau nedalyvauti; nepatinka; keistai jaučiuosi, kai visi į tave žiūri; nedrąsus
	Nedalyvauju; nenoriu; keistai jausčiausi
	Nedalyvauju; nenoriu, nepatinka; neturiu sugebėjimų; nedrįstu
	Nepatinka; nenoriu, neisčiau išvis

Visi apklausti mokiniai susidūrė su tam tikrais sunkumais dėl mokymosi specifikos profesinėje

mokykloje, tačiau yra patenkinti profesinės mokyklos vidaus ypatumais.

Subkategorija	Iliustruojantys žodžiai, frazės	
Tarpasmeniniai santykiai	Su mokytojais	Retkarčiais atrodo, kad manęs nesupranta (mokytojai); su kai kuriais (mokytojais) konfliktuoju; rašo dvejetus, pradeda rėkti; rašo blogus pažymius, kad nebūni pamokose; kai kuriems (mokytojams) kažkas nepatinka
		Čia mokytojai ne tokie artimi
		Stengiuosi jiems neprasikalsti, mokytis, lankyti pamokas; kartais supyktu, pasiginčiju su mokytojais dėl pažymių; sutariu su mokytojais neblogai
	Su grupės draugais	Nei vienu mokytoju nepasitikiu; čia manęs mokytojai nesupranta; labai daug reikalauja; (mokytojai) nepatinka, ne prie širdies; aš irgi nenoriu nusileisti
		Normaliai; bandai su kiekvienu sutarti; sutariu su visais; bendrauju su daugiau nei puse grupės; nėra nei vieno, kuriuo labai pasitikėčiau
		Nedažnai pykstatmės su grupiokais; stengiuosi būti visiems draugė; visi grupėje draugai; turiu vieną gerą draugę, kambariokę, bet kartais pykstatmės
		Ne su visais gerai sutariu; kai kurie manęs turbūt nemėgsta, bet neparodo
		Užmeta, kad aš našlaitis, bet retai; turiu kitokią nuomonę negu jų; kartais nesutinkam; kartais atrodo, kad atėjau ne į tą grupę mokytis
Mokymosi specifika		Nauji dalykai, bet viskas normaliai; kartais nesuprantu; būna sunku
		Mokytojai mažai aiškina. Daug reikia pačiam stengtis
		Profesinėje truputį sunkiau mokytis, yra naujų dalykų; mokytojai griežčiau vertina
		Mokytis čia sunkiau; dalykai sunkūs
Mokyklos vidaus ypatumai		Siūlysiu ir draugams čia mokytis; lengva priprasti, gera tvarka; esu laimingas; radau mokykloje draugų; mokykloje patinka
		Į mokyklą noriu eiti; nieko čia netrūksta; padeda, kai reikia; niekas neišskiria. Žiūri kaip ir į kitus, vienodai; labai retai pasijaučiu vieniša, labai retai
		Mokykloje greitai pripratau; jaučiuosi gerai; aplinka normali, žmonės irgi geri; niekas neprimena, kad iš vaikų globos namų; turiu draugų
		Labai griežta tvarka; visi griežti, bet, atrodo, geri; čia geriau negu internate; čia visi lygūs. Niekas neišsiskiria; čia niekas nesikabina

5 lentelė. Mokyklos mikroklimatas

Subkategorija	Iliustruojantys žodžiai, frazės
Profesijos pasirinkimo motyvai	Pats sugalvojau stoti į konditerius. Patinka puošti tortus, kepti. Žinau, koks tai darbas
	Turėsiu visada darbo, būsiu pavalgiusi, mokėsiu daryt valgyt — taip sakė auklėtoja
	Auklėtoja sakė, kad gera specialybė, vyriška; koks bus darbas neišsivaizduoju; svarbiausia, kad pinigų uždirbčiau
	Auklėtoja sakė, virėjas būsi, vargo nematysi; nežinojau, kur noriu mokytis

6 lentelė. Profesijos pasirinkimo motyvai

Teiginys	Atsakymas	%			N	Vidurkis	Mo	SD
		Taip	Negaliu pasakyti	Ne				
Buvę vaikų globos įstaigų auklėtiniai turi menką suvokimą apie pasirinktą profesiją		50,0%	10,9%	39,1%	46	2,61	3	1,21
Buvę vaikų globos įstaigų auklėtiniai turi menką suvokimą apie rinkos poreikį		45,5%	29,5%	25,0%	44	2,66	3	1,16

7 lentelė. Buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių profesinė orientacija

Profesijos pasirinkimo motyvai. 6 lentelėje pateiktos mokinių nuomonės rodo, kad renkant vaikų globos įstaigą paliekantiems jaunuoliams profesiją didžiausias dėmesys skiriamas profesijos „naudingumui“, labai dažnai neatsižvelgiant į

būsimų mokinių sveikatą, pomėgius, potrauki vienai ar kitai veiklai.

Tokia yra ir anketinėje apklausoje dalyvavusių pedagogų nuomonė. Pusė (50,0%) jų mano, kad buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių profesijos

pasirinkimas yra nemotyvuotas ir beveik pusė (45,5%) pritarė teiginiui „Buvę vaikų globos įstaigų auklėtiniai turi menką suvokimą apie rinkos poreikį“ (žr. 7 lent.).

REZULTATŲ APITARIMAS

Socialinės adaptacijos profesinėje mokykloje pobūdžiui įtakos turi tam tikri veiksniai: asmenybės ypatumai (socialinė kompetencija), mokymosi aplinka ir profesijos parinkimo motyvai. Todėl pirmiausia būtų tikslinga aptarti tam tikrų socialinių gebėjimų, rodančių institucijose augusių mokinių socialinę (ne)kompetenciją, iš(si)ugdymą ar neišsiugdymą.

Socialinė kompetencija. Motyvuota veikla (mokymosi aspektas). Negatyvų interviu respondentų požiūri rodo frazės: „einu per prievartą“, „nelabai gerai mokausi“, „sekasi vidutiniškai“, „bėgu iš pamokų“, „atsibosta mokytis“. Didžioji dalis (75,1%) pedagogų teigia pastebėję, kad šie mokiniai stokoja vidinės mokymosi motyvacijos: pamokų metu neatidžiai, tingiai ir abejingai atlieka skirtas užduotis, labai dažnai be svarbios priežasties praleidžia pamokas, todėl jų pažangumas, lyginant su kitų grupės mokinių pažangumu, yra žemas.

Savarankiškumas. Tik vienas iš keturių mokinių jaučiasi esąs pasirengęs gyventi savarankiškai: „galiu gyventi savarankiškai“, „valgyti pats pasidarau, galiu skalbti, susitvarkyti vienas“, „moku pinigus leisti“. Kiti interviu respondentai nėra įgiję reikiamų namų ruošos, įvairių buitinių reikalų tvarkymo įgūdžių, ir tai jiems sudaro nemažų keblumų: „dar sunku vienai gyventi“, „labai sunku būt savarankišku“, „tvarkytis tingiu“, „visokių problemų kyla dėl valgio gaminimo“, „ir valgyti pasidaryti, ir susitvarkyti labai sunku“. Respondentai akcentavo, kad didžiausia problema, su kuria jiems tenka susidurti pradėjus gyventi savarankiškai, — tikslingas biudžeto paskirstymas: „dėl pinigų paskutinę savaitę būna sunku“, „dėl pinigų sunkiau“, „pinigų neapskaičiuoju“. Bendrabočio auklėtojų nuomone, minėtos problemos akivaizdžios stebint šių mokinių gyvenimą bendrabutyje.

Atsakomybė. Gebėjimas jausti atsakomybę už savo veiksmus ir poelgius yra būtina prielaida nekonfliktiškam bendravimui su šalia esančiais žmonėmis. Interviu rezultatai rodo nevienalytę respondentų nuomonę nagrinėjamu aspektu. Dviejų respondentų teiginiuose pastebimos pa-

stangos kontroliuoti savo elgesį, savo veikimo ir gyvenimo būdo refleksija bei netinkamų veiksmų koregavimas, atsakingo elgesio suvokimas kaip būtinybė: „dažniausiai galiu atsakyti už tai, ką darau“, „bandau pasikeisti“, „turiu pats galvoti, kaip elgtis“. Tuo tarpu likusių respondentų teiginiuose išvelgiama priešinga nuostata: „nejaučiu atsakomybės“, „dažniau būnu neatsakingas“, „mokykloje atsakomybė kažkur dingsta“, pastebimas polinkis į visuotinai netoleruotiną elgesį: „pridarau nesąmonių“, „negalvoju, ką darau ar ką sakau“.

Atsispyrimas neigiamai įtakai. Jaunas žmogus, pasak J. Vaitkevičiaus (1995), yra socialus, linkęs bendrauti, bendradarbiauti, siekia būti pastebėtas, pripažintas lygiaverčiu tam tikros grupės nariu. Neretai, nenorint išsiskirti iš kitų grupės narių, pasiduodama draugų įtakai, kuri ne visuomet būna teigiama. Išanalizavus interviu duomenis teigtina, kad respondentai linkę kartu su draugais rūkyti, išgerti, nes „nori prisitaikyti prie „chebro“, „nėra kaip išsiskirti“. Tai galima būtų paaiškinti kaip grupės subkultūros poveikį jauno žmogaus saviraiškai bei socializacijai sociokultūrinėje aplinkoje. Ypač menkas priešinimasis aplinkos poveikiui akivaizdus analizuojant dviejų respondentų teiginius. Jų teigimu, „labiau limpa blogesni draugai“, jiems „patinka blogai elgtis“, netgi jaučiamas polinkis netinkamai elgtis dėl savotiško pasitenkinimo: „padarai ką nors, patiko ir vėl darai“. Jie nejaučia jokios asmeninės atsakomybės, nes ir „kiti taip daro“. Todėl akivaizdu, kad šiems mokiniams būdingas itin akcentuotas savitas elgesio normų ir vertybių interpretavimas.

Beveik pusė (46,8%) apklaustų pedagogų mano, kad negebėjimas atsispirti neigiamai įtakai yra vienas iš veiksnių, rodančių šių jaunuolių polinkį į destruktivyvų elgesį.

Savo klaidų pripažinimas. Beveik visi interviu respondentai teigia suvokiantys, kada elgiasi gerai, o kada ne, tačiau vengia tai pripažinti atvirai: „suprantu, bet kitiems to nesakau“, „garsiai to nepasakau, nors ir suprantu“. Tik viena respondentė teigia: „galiu ir visiems pasakyti“, „nė sunku, lengva“. Galima teigti, kad trys iš keturių mokinių nėra išsiugdę gebėjimo atvirai pripažinti klydus. Išanalizavus teiginius išryškėjo ir tam tikros respondentų asmeninės savybės: uždarumas, nepasitikėjimas savimi ir kitais, polinkis užsisklęsti savyje.

Gebėjimas turėti nuomonę ir nebijoti ją išreikšti yra susijęs su anksčiau aptartomis

Faktorius	Nepasitikėjimas kitais	Nepasitikėjimas savimi
Uždarmo požymiai		
Nepasitiki kitais	0,88	-0,13
Nelinkęs kitiems pasakoti savo išgyvenimų	0,86	0,06
Jautrus	0,75	0,00
Įsitempęs	0,67	0,19
Nejaukiai jaučiasi tarp kitų	0,63	0,26
Tylus	0,05	0,79
Nedrašus	-0,11	0,77
Baimingas	0,08	0,63
Negina savo nuomonės	0,51	0,57
Atsiribojęs nuo kitų	0,38	0,56
Nemėgsta grupinės veiklos	0,20	0,47
Jausmingas	-0,24	0,37
<i>Vidutinis pritarimas faktoriaus teiginiams, %</i>	60,2%	42,7%

8 lentelė. Buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių uždaro elgesio raiška

subkategorijomis, žyminčiomis gebėjimą atsispirti neigiamai įtakai bei atvirai pripažinti klydus. Apžvelgus gautus rezultatus teigtina, kad tik vienas mokinyš geba atvirai reikšti savo nuomonę, tiki jos tvirtumu: „nebijau, kad kitiems nepatiks, ką galvoju, ką žadu daryti“, „neatsisakau savo nuomonės, kol manęs neįtikina, kad klystu“, nevengia išklausti ir kitų nuomonės, patarimų, tačiau galutinį sprendimą priima atsižvelgdamas į savo poreikius, norus bei nuostatas: „klausau, ką sako kiti, bet sprendžiu pats“. Likę respondentai nelinkę būti atviri („dažniausiai turiu savo nuomonę, bet jos nepasakau“), nes „neapsimoka“. Jų teiginiuose akivaizdus nepasitikėjimas suaugusiaisiais — mokytojais („geriau suaugusiems, mokytojams nesakyti“), pastangos sakyti tai, ką „jie (mokytojai) nori girdėti“, nes kitaip, šių respondentų įsitikinimu, „gali būti blogai“.

Savo jausmų ir poreikių suvokimas. Vokiečių mokslininkai M. Ullrich, N. de Muych, tyrinėję socialinės kompetencijos fenomeną, apibendrino ir išskyrė tam tikrus socialiai kompetentingo žmogaus ypatumus, socialinius gebėjimus (Lekavičienė, 1999). Vienas iš jų — savo jausmų ir poreikių suvokimas. Bendra respondentų nuomonė rodo, kad augdami institucijose jie neišmoko derinti savo norų ir poreikių, teigia esantys nepastovūs ar net labai nepastovūs ir labai nelengvai apsisprendžiantys, ko jie nori ir ko jiems iš tikro reikia: „labai dažnai nežinau, ko noriu“, „renkuosi tai, ko noriu, o ne ko reikia“, „dažniausiai nežinau, ko noriu“, „nepastovus esu“, „vieną dieną noriu to, kitą dieną jau kito“.

Dauguma (69,8%) pedagogų pritarė faktoriaus „Savo jausmų ir poreikių nesuvokimas“ teiginiams, t. y. mano, kad šių mokinių savo jausmų ir poreikių nesuvokimas pasireiškia pesimizmu, nepastovumu, stiprių simpatijų ir antipatijų supriešinimu, dažnu nusivylimu, kraštutiniu maksimalizmu.

Ateities perspektyvų turėjimas. R. Braslauskienė (2000), remdamasi G. Kyler, konstatuoja, kad vaikų globos įstaigoje — uždaroje erdvėje — augantys vaikai neturi galimybių iki galo suvokti tikro — atviro gyvenimo vaizdo, todėl savaime suprantama, kad jiems labai sunku planuoti savo ateitį, ir išorinis pasaulis, neužtikrinta ateitis kelia baimę. Interviu rezultatai leidžia teigti, kad tik vienos respondentės požiūris nagrinėjamu aspektu yra pozityvus. Mergina planuoja savo ateitį: baigusi profesinę mokyklą norėtų dirbti, o gal net ir mokytis toliau, siekti įgyti aukštąjį išsilavinimą. Likę respondentai neturi jokių ateities planų, užsibrėžtų tikslų. Ką veiks baigę profesinę mokyklą, jie negalvoja, net nebando įsivaizduoti („negalvoju apie ateitį“), nes, pasak trečio respondento, „viskas gali apsisverti aukštyn kojom“.

Pasitikėjimas savimi, pasak V. Baršauskienės, B. Janulevičiūtės (1999), yra vienas iš gerų santykių su aplinkiniais garantų. Tuo tarpu R. Braslauskienės (2001), R. Kukauskos (1998), M. Zablockos (2003) nuomone, vaikų ugdymo globos įstaigų neigiamas veiksnys — vaiko vertingumo nepripažinimas. Jaunuoliai, augę vaikų globos įstaigose, turi menką supratimą apie savo vertę, nepasitiki savimi ir kitais. Tik dviejų mokinių teiginiuose galima išvystyti pozityvesnį

požiūrį į save („Lyg ir pasitikiu. Kaip kitaip gyvensi“). Vadinasi, globos institucijoje augę mokiniai ne visiškai pasitiki savimi ar net labai pesimistiškai suvokia savo galimybes.

Pasitikėjimas kitais. Mokinių išreikšta nuomonė leidžia daryti išvadą, kad jie nepasitiki suaugusiaisiais (profesinės mokyklos mokytojais), tačiau su grupės, mokyklos draugais bendrauja kur kas laisviau ir atviriau: „nelabai pasitikiu mokytojais“, „kartais išsipasakojau draugams“, „su mokytojais būnu uždaresnė“. Apibendrinant teigtina, kad pasitikėti kitais negeba trys iš keturių respondentų. Vieno iš jų uždarumą, pastangas visas problemas spręsti pačiam, rodo frazė: „stengiuosi išspręsti pats, dažniausiai vienas, nebūna noro su kuo nors kalbėti, pasakoti“.

Pedagogų nuomone, nepasitikėjimas savimi ir kitais, pasireiškiantis įvairiais požymiais, rodo institucijoje augusių mokinių uždarumą (žr. 8 lent.). Apibendrinant anketinės apklausos ir interviu rezultatus teigtina, kad ir pedagogų, ir mokinių nuomonės nagrinėjamu aspektu sutampa.

Pasak V. Teresevičienės, G. Gedvilienės (2000), *bendradarbiavimas* mokykloje skatina ir plėtoja toleranciją kito nuomonei, dialogą, kito supratimą ir pažinimą, socialinių gebėjimų ugdymą, tačiau tik vienas iš keturių interviu respondentų išvelgia teigiamą darbo grupėje aspektą: „geriau dirbti su kuo nors kartu“, „kai šalia kas yra, daugiau minčių“. Kiti respondentai linkę dirbti individualiai, nes „geriau viską vienam daryti“, „kai darai vienas, padarai, kaip nori“, „dažniausiai norisi, kad niekas netrukdytų galvoti“.

Aktyvus dalyvavimas mokyklos gyvenime. Visiems interviu respondentams būdingas atsirišimas nuo bendros mokyklinės veiklos, auditorijos baimė: „nepatinka“, „keistai jaučiuosi, kai visi į tave žiūri“, „nenoriu, neisiu išvis“, „nedalyvauju“, „neturiu sugebėjimų“, „nedrįstu“. Visi mokiniai išreiškė kategorišką nenorą dalyvauti mokykloje vykstančioje veikloje. Todėl galima manyti, kad jie nesijaučia pilnaverčiais mokyklos bendruomenės nariais, atsakingais už tai, kas vyksta mokykloje.

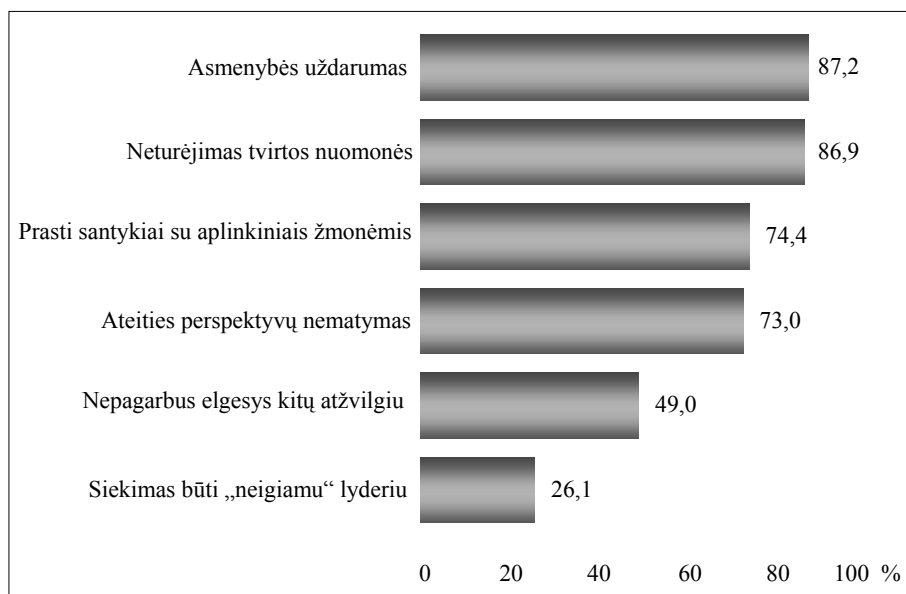
Mokyklos mikroklimatas. *Tarpasmeniniai santykiai su aplinkiniais mokykloje.* Gebėjimą darniai sutarti su aplinkiniais V. Baršauskienė, B. Janulevičiūtė (1999) įvardija vienu svarbiausių socialinių gebėjimų. Interviu respondentų teiginiuose akivaizdžios daugumos pastangos kurti konstruktyvius tarpusavio santykius: „su visais

bandau sutikti, tik ne visada išeina“, „labai stengiuosi sutarti“. Išvelgiamas ir bendravimą su aplinkiniais komplikuojantis silpniau ar stipriau jaučiamas poreikis keršyti, atsilyginti juos įžeidusiam draugui, nenoras nusileisti: „supykstu, mušuos“, „jei stumdosi, aš irgi, jei mušasi, mušuos“, „nutaikęs progą stengiuosi ir jiems atkeršyti“, „atsilyginu“, „kerštingas“. Pastebimos pastangos vengti konfliktų su profesinės mokyklos mokytojais: „su mokytojais stengiuosi nesipykti“, „su mokytojais nekonfliktuoju“.

Tarpusavio santykius su mokytojais respondentai vertino nevienodai. Tik vieno respondento teiginiuose pastebimos pastangos vengti konfliktų „neprasikalsti, lankyti pamokas“, t. y. kurti efektyvius tarpusavio santykius, lemiančius pozityvų pedagogų vertinimą jo atžvilgiu ir pažangumą. Likusių respondentų santykiuose su mokytojais galima išvelgti bendravimą apsunkinančius veiksnius, susijusius su pačių mokinių nepakankamu pažangumu ir pastangomis keisti susidariusią padėtį bei, pasak respondentų, kai kurių mokytojų nenoru suprasti ir pažinti mokinius: „retkarčiais atrodo, kad manęs nesupranta (mokytojai)“, „su kai kuriais (mokytojais) konfliktuoju“, „rašo blogus pažymius, kad nebūni pamokose“, „kai kuriems (mokytojams) kažkas nepatinka“, „čia manęs mokytojai nesupranta“, „čia mokytojai ne tokie artimi“. Vienas respondentas išreiškė savotišką protestą jo nesuprantantiems, pasak jo, labai daug reikalaujantiems mokytojams: „nei vienu mokytoju nepasitikiu“, „aš irgi nenoriu nusileisti“.

Santykius su grupės, mokyklos draugais mokiniai vertina kur kas pozityviau. Tik vieno iš jų netenkina tarpusavio santykiai su grupės draugais: „turiu kitokią nuomonę negu jų“, „kartais nesutinkam“, „kartais atrodo, kad atėjau ne į tą grupę mokytis“. Likusių respondentų tarpusavio santykiai su grupės draugais yra konstruktyvūs: „sutariu su visais“, „stengiuosi būti visiems draugė“, „visi grupėje draugai“, „normaliai“.

Pedagogų nuomone, mokinių, augusių pilnavertėje šeimoje ir globos įstaigoje, elgesio bei būdo skirtumai, turintys įtakos jų socialinei adaptacijai profesinėje mokykloje, yra pakankamai ryškūs. Didžioji dauguma (75,1%) pedagogų globos įstaigoje augusių mokinių bendravimo įgūdžius įvardijo esant nepakankamus. Respondentai paminėjo gana nemažai neigiamų šių mokinių neigiamų būdo bruožų, rodančių, kad jie neturi suformuotų reikiamų socialinių

Pav. Buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių elgesio būdai, komplikuojantys tarpusavio santykius su aplinkiniais mokykloje

įgūdžių (nemotyvuoti, negerbiantys savęs ir kitų, neatsakingi, konfliktiški, besirūpinantys tik savimi, nepaisantys kitų nuomonės, norų bei poreikių ir kt.), turinčių įtakos jų socialinei adaptacijai profesinėje mokykloje.

Nemaža dalis (26,1%) pedagogų paminėjo dar vieną veiksni, neigiamai veikiančią šių mokinių bendravimo su kitais mokyklos bendruomenės nariais pobūdį — išskirtinio dėmesio siekimą. Tai rodo nenoras paklusti mokykloje egzistuojančiai tvarkai, įvairių lengvatų reikalavimas, savo problemų sureikšminimas, prasti santykiai su aplinkiniais žmonėmis, asmenybės uždarymas, nepagarbus elgesys kitų atžvilgiu, siekimas būti „neigiamu“ lyderiu (žr. pav.).

Mokymosi specifika. Visi interviu respondentai patiria mokymosi sunkumų dėl mokymosi profesinėje mokykloje specifikos („mokyti čia sunkiau“, „dalykai sunkūs“, „kartais nesuprantu“, „būna sunku“), didesnio krūvio, naujų disciplinų („profesinėje trupti sunkiau mokytis, yra naujų dalykų“), labiau nei vidurinėje mokykloje akcentuojamo savarankiško mokymosi („mokytojai mažai aiškina, daug reikia pačiam stengtis“), griežtesnio vertinimo („mokytojai griežčiau vertina“). Vadinasi, buvę vaikų globos įstaigų auklėtiniai nėra įgiję savarankiško mokymosi įgūdžių, nepratę prie griežtesnio žinių vertinimo.

Mokyklos vidaus ypatumai. Visi mokiniai akcentavo, kad profesinėje mokykloje jie jaučiasi saugūs, niekas jų neišskiria: „esu laimingas“, „jaučiuosi gerai“, „radau mokykloje draugų“, „mokykloje patinka“, „niekas neišskiria, žiūri

kaip ir į kitus, vienodai“, „labai retai pasijaučiu vieniša, labai retai“, „mokykloje lengva priprasti, gera tvarka“, „aplinka normali, žmonės irgi geri“, „griežti, bet atrodo geri“, „siūlysiu ir draugams čia mokytis“. Vadinasi, mokykloje yra patenkinami šių mokinių saugumo, lygiaverčio pripažinimo, būti gerbiamam bei priklausyti tam tikrai grupei poreikiai.

Profesijos pasirinkimo motyvai. Tik vienas mokinys teigia pasirinkęs norus ir poreikius atitinkančią profesiją ir suvokiantis būsimo darbo specifiką: „pats sugalvojau stoti į konditerius, patinka puošti tortus, kepti, žinau, koks tai darbas“. Likusių respondentų profesijos pasirinkimui didelę įtaką turėjo buvusios auklėtojos patarimas rinktis „naudingą“, paklausia profesiją: „turėsiu visada darbo, būsiu pavalgiusi, mokėsiu daryt valgyt — taip sakė auklėtoja“, „auklėtoja sakė, kad gera specialybė, vyriška“, „nežinojau, kur noriu mokytis“, „auklėtoja pasakė“. Reikėtų pastebėti, kad du iš keturių respondentų teigia nesuvokiantys būsimo darbo specifikos: „koks bus darbas neišsivaizduoju“, „svarbiausia, kad pinigų uždirbčiau“.

IŠVADOS

1. Lietuvių bei užsienio autoriai, tyrę vaikų ugdymo globos įstaigos aspektus, priėjo prie išvados, kad dėl susiklosčiusių specifinių socialinių ir edukacinių sąlygų, vaikų ugdymas institucijoje nėra tapatus ugdymui šeimoje. Gyvendami globos įstaigoje vaikai nėra paruošiami sava-

- rankiškam gyvenimui atviroje visuomenėje.
2. Socialinės adaptacijos profesinėje mokykloje pobūdžiui įtakos turi tam tikri veiksniai: profesijos pasirinkimo motyvai, mokymosi aplinka, asmenybės ypatumai (socialinė kompetencija).
 3. Tyrimo duomenų analizė leidžia teigti, kad du iš trijų pagrindinių veiksnių, turinčių įtakos buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių socialinės adaptacijos profesinėje mokykloje pobūdžiui, komplikuoja šį procesą:
 - Didesnės dalies šių mokinių profesijos pasirinkimas yra nemotyvuotas.
 - Socialinį šių mokinių nekompetentingumą rodo nepakankamai gyvenant vaikų globos įstaigose iš(si)ugdyti socialiniai gebėjimai: motyvuotai veikti, būti savarankišku, atsakingai elgtis, atsišpirti neigiamai įtakai, pripažinti klydus, turėti nuomonę ir ją atvirai reikšti, suvokti savo jaus-

mus ir poreikius, turėti ateities perspektyvų, pasitikėti savimi ir kitais, aktyviai dalyvauti mokyklos veikloje ir siekti joje realizuoti save, bendradarbiauti.

- Ir profesinės mokyklos pedagogai, ir buvę vaikų globos įstaigų auklėtiniai, besimokantys profesinėje mokykloje, pripažino, kad socialinis mokyklos, kurioje buvo atliktas tyrimas, mikroklimatas yra palankus vaikų globos įstaigose augusių jaunuolių sėkmingai socialinei adaptacijai šioje profesinėje mokykloje.

Atlikus lokalaus tyrimo rezultatų analizę teigtina, jog teorinė nuostata, kad globos įstaigoje augusių jaunuolių socialinė adaptacija naujoje aplinkoje (šio straipsnio aspektu — profesinėje mokykloje) yra komplikauta, t. y. apsunkinta įvairių socialinių ir psichologinių veiksnių, iš dalies pasitvirtino.

LITERATŪRA

- Barkauskaitė, M. (1999). Vaikų globa ir rūpyba Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę. *Socialinis ugdymas*, I dalis (pp. 29—37). Vilnius: VPU leidykla.
- Baršauskienė, V., Janulevičiūtė, B. (1999). *Žmogiškieji santykiai*. Kaunas: Technologija.
- Braslauskienė, R. (2001). Bešeimių vaikų socialinių-pedagoginių situacijų globos įstaigose tyrimas. *Pedagogika*, 50, 80—87.
- Braslauskienė, R. (2000). *Bešeimių vaikų ugdymo ypatumai globos institucijose (socialinis pedagoginis aspektas): daktaro disertacija*. Klaipėda.
- Die Kategorien und das Codieren von Textsegmenten. Prieiga per internetą: <http://www.staff.uni-marburg.de/~kuckartz/download/qdabuk3.pdf>
- Franz, B. S. (2004). Predictors of behavioral and emotional problems of children placed in children's homes. *Child & Family Social Work*, 9, 38—57.
- Glaser, J., Laudel, G. (1999). *Theoriegeleitete Textanalyse? Das Potential einer variablenorientierten qualitativen Inhaltsanalyse*. Berlin.
- Hopkins, D., Ainscow, M., West, M. (1998). *Kaita ir mokyklos tobulinimas*. Vilnius: Alma littera.
- Jovaiša, L. (1981). *Asmenybė ir profesija*. Kaunas: Šviesa.
- Kaffemanas, R., Gerulaitis, D. (2001). Jaunimo subkultūrų grupės: elgsena, adaptacija, psichologinis veikimas. *Specialusis ugdymas*, 5 (30), 85—105.
- Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.
- Kukauskas, R. (1998). Nauja vaikų globos institucijų samprata. *Vaikas visuomenėje ir jo socializacija* (pp. 74—81). Kaunas: VDU leidykla.
- Kvieskienė, G. (2000). *Socializacijos pedagogika (įvadas į socialinę pedagogiką): mokymo priemonė pedagogikos studentams*. Vilnius: VPU leidykla.
- Leliūgienė, I. (2002). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
- Leliūgienė, I. (1997). *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija.
- Liobikienė, N. (2004). Mokinys ir šeima — krizės ir jų įveikimas. *Socialinis pedagogas profesinėje mokykloje: seminario medžiaga*. Vilnius.
- Rugevičius, M., Juknaitė-Kozlova, J. (2002). Globos įstaigų auklėtinių ateities orientacijos. *Pedagogika*, 57, 140—145.
- Skališius, R. (1999). *Vaikų globos įstaigų auklėtinių rengimo savarankiškam gyvenimui edukacinės galimybės: edukologijos magistro baigiamasis darbas*. Kaunas: KTU.
- Šaparnis, G., Merkys, G. (2000). Kokybinių ir kiekybinių metodų derinimas mokyklinės vadybos diagnostikoje: hipotezė ir pirmieji rezultatai. *Socialiniai mokslai*, 2 (23), 43—54.
- Štuopytė, E., Leliūgienė, I. (2000). Mokyklos vaidmuo integruojant vaikų socialinio ugdymo institucijų veiklą. *Socialiniai mokslai*, 2 (23), 112—118.
- Teresevičienė, V., Gedvilienė, G. (2000). *Mokymasis bendradarbiaujant*. Vilnius: Garnelis.
- Vaitkevičius, J. (1995). *Socialinės pedagogikos pagrindai*. Vilnius: Egaldas.
- Vismantienė, R. (1999). Studentų adaptaciją sąlygojantys svarbesni veiksniai. *Socialinė-psichologinė adaptacija ir švietimo sistema*, 1 knyga (pp. 124—128). Kaunas: VDU leidykla.
- Wigger, A. (2003). Implementation of children's rights in residential care. *European Journal of Social Education*, 4, 31—36.
- Zablocka, M. (2003). Assisting the psycho-social development of children and adolescents. *European Journal of Social Education*, 4, 79—84.

SOCIAL ADAPTATION OF CHILDREN'S HOME EX-INMATES IN VOCATIONAL SCHOOL

Jolanta Kovalenkoviėnė¹, Irena Leliūgienė²

Kaunas Trade and Business School¹, Kaunas University of Technology², Kaunas, Lithuania

ABSTRACT

Children's Home institutions should perform very important functions in a child's education, a personality ripening in the family, e. g. to educate an independent, responsible, conscious and prepared personality for successful integration to open society, a person who is able to communicate with other people without any conflicts. But pedagogues and psychologists say that young people after leaving Children's Home are not prepared for an independent life in open society, they get to conflicts very often and integrate to the society very difficult, especially in a new social environment. Ex-inmates of Children's Home have problems with social adaptation in the process of vocational school but the attention to these investigations is not very sufficient.

The society must pay more attention to it according one regularity — the inmates of Children's Home after their studies in the secondary school choose studies not in the higher school but they want to obtain a specialty in the vocational school.

The authors of the article tried to distinguish the factors which closely influenced the social adaptation in the vocational school process for the young people from Children's Home. The aim of investigation is the social adaptation of the inmates of Children's Home. The investigation is local and is done in Kaunas Trade and Business School. 47 pedagogues were participating in answering the questionnaire. 4 ex-inmates of Children's Home studying in the above mentioned school at present were participating in the special interview.

The investigation results confirmed the problem's reality and actuality. After analyzing the investigation data it was found out that two (out of three) main factors were connected with insufficient social competence and unmotivated choice of profession, which complicates the ex-inmates' of Children's Home social adaptation process in the vocational school. Both pedagogues and ex-inmates of Children's Home recognized that the social microclimate at school during the investigation done, was favorable for successful adaptation in this vocational school for the ex-inmates of Children's Home.

It means that the inmates' of Children's Home social adaptation in the vocational school faces difficulty concerning many social and psychological factors.

Keywords: vocational school, social adaptation, Children's Home.

Gauta 2005 m. balandžio 8 d.
Received on April 8, 2005

Priimta 2005 m. gegužės 18 d.
Accepted on May 18, 2005

Jolanta Kovalenkoviėnė
Kauno prekybos ir verslo mokykla
(Kaunas Trade and Business School)
Vilniaus g. 42, LT-44287 Kaunas
Lietuva (Lithuania)
Tel +370 68784704
E-mail kjolok@one.lt